

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора

Чуркіної Ірини Євгеніїни

на дисертаційну роботу

Котелевської Яни Віталіївни

«Формування та розвиток інститутів децентралізації економічної влади

в Україні на сучасному етапі трансформаційних зрушень»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дослідження.

В умовах глибоких соціально-економічних трансформацій та реалізації реформи децентралізації в Україні особливої актуальності набувають питання розвитку інститутів децентралізації економічної влади як основи забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, збалансованого регіонального розвитку та підвищення ефективності функціонування бюджетної системи держави. Реформа децентралізації стала однією з найбільш масштабних інституційних трансформацій в Україні, суттєво змінивши архітектуру взаємодії між державою, регіонами та органами місцевого самоврядування.

Передача фінансових, адміністративних та управлінських повноважень на місцевий рівень спрямована на формування фінансово самодостатніх громад, посилення їх економічної автономії та створення передумов для активізації локального розвитку. Водночас результати реалізації децентралізаційної реформи залишаються неоднозначними через суттєві міжрегіональні диспропорції, нерівномірність ресурсного забезпечення територій, залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів та різний рівень інституційної спроможності громад.

Суттєвим викликом для функціонування системи децентралізації стали воєнні умови та необхідність адаптації економіки до кризових явищ, демографічних втрат, структурних змін і зростання навантаження на місцеві

бюджети. За таких умов децентралізація економічної влади трансформується не лише в інструмент регіонального розвитку, але й у механізм забезпечення економічної стійкості, локальної адаптивності та соціально-економічної безпеки територій. Саме тому особливого значення набувають дослідження, присвячені аналізу інституційних механізмів децентралізації, оцінюванню ефективності фіскальної децентралізації, а також пошуку нової конфігурації взаємодії держави та громад у процесі повоєнного відновлення економіки України.

У цьому контексті дисертаційна робота Котелевської Я. В., присвячена дослідженню процесів формування та розвитку інститутів децентралізації економічної влади, є актуальним, своєчасним і науково значущим дослідженням, результати якого мають як теоретичну, так і прикладну цінність для подальшого розвитку регіональної економіки та інституційного забезпечення економічного розвитку територіальних громад.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри економіки та підприємництва в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова у процесі виконання держбюджетних тем: «Дослідження процесів інституціоналізації соціально-економічної діяльності в умовах трансформації економіки» (тема №184, номер державної реєстрації: 0118U007174, 2018-2022 рр.); «Розвиток інституціонального потенціалу повоєнної економіки України» (тема №333, номер державної реєстрації: 0123U101894, 2023-2027 рр.);

Наведене свідчить про вагомий особистий внесок здобувачки у виконання науково-дослідних тем, що підтверджує її високий рівень наукової підготовки, здатність до проведення самостійних досліджень та формування науково обґрунтованих рекомендацій у сфері розвитку інститутів децентралізації економічної влади.

Ступінь обґрунтованості результатів, їх наукова новизна.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробленні практичних рекомендацій щодо формування і розвитку інститутів децентралізації економічної влади в умовах сучасних трансформаційних зрушень. У дисертаційному дослідженні здобувачкою удосконалено понятійно-категоріальний апарат у частині визначення сутності категорій «економічна влада», «інститути децентралізації економічної влади», «механізм децентралізації економічної влади» та «фіскальна децентралізація»; теоретико-методичний підхід до формування механізму децентралізації економічної влади на основі адаптації європейського досвіду до сучасних українських умов; методичний підхід до оцінювання динаміки та ефективності децентралізаційних процесів за допомогою системи фінансових індикаторів; підхід до прогнозування ефектів децентралізації економічної влади шляхом побудови економіко-математичної моделі та застосування регресійного аналізу для визначення впливу фінансової автономії громад на макроекономічну динаміку; а також методичні засади формування перспективної моделі нової конфігурації економічної влади в Україні на засадах збалансованої взаємодії держави та територіальних громад.

Набули подальшого розвитку концептуальні засади еволюції економічної влади та її інституційного забезпечення з позицій неінституціонального підходу з урахуванням специфіки функціонування тилкових, прифронтових територій та територій у зоні бойових дій; підходи до систематизації моделей децентралізації економічної влади на основі узагальнення світового досвіду та визначення можливостей імплементації європейських практик у вітчизняну систему багаторівневого врядування; а також обґрунтування напрямів удосконалення інструментів підтримки територіальних громад у трансформаційних умовах шляхом зміцнення їх фінансової бази, розвитку цифрової інституційної інфраструктури, формування місцевих фондів розвитку та регіональних інвестиційних платформ, орієнтованих на забезпечення

фінансової стійкості та активізацію місцевого економічного розвитку у післявоєнний період.

Результати дисертаційної роботи вирізняються високим рівнем достовірності та не викликають сумнівів щодо обґрунтованості отриманих наукових положень. Це підтверджується змістом самої роботи, у якій використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема методи теоретичного узагальнення, статистичного та регресійного аналізу, економіко-математичного моделювання, а також широкою апробацією результатів дослідження у наукових публікаціях здобувачки, виступах на науково-практичних конференціях та впровадженням окремих положень у практичну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій.

Структура та зміст дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Котелевської Я. В. має логічну структуру, включає всі обов'язкові складові, притаманні науковим дослідженням такого рівня. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Усі сформульовані тези супроводжуються відповідними посиланнями, тісно пов'язані між собою і мають належне наукове обґрунтування. Висновки є змістовними, аргументованими та послідовними.

Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 261 сторінку. Основний текст роботи викладено на 204 сторінках. Список використаних джерел містить 197 найменувань. Ілюстративний матеріал подано у вигляді 36 рисунків, 27 таблиць. До роботи додано 14 додатків.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження та визначено її взаємозв'язок із загальною науковою проблематикою. Сформульовано мету, окреслено завдання, об'єкт і предмет дослідження. Авторкою описано наукову новизну отриманих результатів, окреслено

теоретичне та практичне значення роботи. Визначено методи дослідження, що забезпечують досягнення поставленої мети та розв'язання поставлених завдань.

Наведено інформацію щодо апробації результатів дослідження, публікацій дисертантки, а також практичного впровадження отриманих результатів у діяльність органів місцевого самоврядування та інших організацій.

У *першому розділі* дисертації досліджено теоретичні засади формування економічної влади та її децентралізації. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз еволюції наукових підходів до трактування категорії «економічна влада» (підр. 1.1, стор. 33-51, рис. 1.1. - 1.2, табл. 1.1 - 1.2), узагальнено сучасні теоретичні підходи до її інституціоналізації (підр. 1.2, стор. 52-77, рис. 1.4, табл. 1.3) та досліджено концептуальні підходи до процесів інституціоналізації децентралізації економічної влади (табл. 1.5), визначено роль фіскальної влади як інституційної форми реалізації економічної влади.

Значну увагу приділено дослідженню міжнародного досвіду децентралізації економічної влади, аналізу моделей її реалізації у країнах Європейського Союзу та окреслено особливості українського підходу (підр. 1.3., стор. 78-90, рис. 1.5-1.6). Систематизовано принципи формування моделі децентралізації економічної влади (табл. 1.7).

У *другому розділі* дисертаційної роботи авторкою проведено комплексний аналіз практичної реалізації процесів децентралізації економічної влади в Україні. На основі узагальнення міжнародного досвіду функціонування децентралізованих систем управління (Данія, Німеччина, Франція, Польща, Латвія) розроблено механізм децентралізації економічної влади (підр. 2.1, стор. 93-109, рис. 2.1). Проаналізовано розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та державою, підкреслено, що Україна застосовує подібний сценарій (рис. 2.2., стор. 101). Визначено ключові фактори для оцінки ефективності інституційного забезпечення фінансової децентралізації.

Досить змістовно описано динаміку процесів децентралізації економічної влади в Україні: від початку реалізації реформи по теперішній час (підр. 2.1, стор. 110-123, рис. 2.5-2.6, табл. 2.3).

Значним науковим результатом є розроблення та застосування системи індикаторів оцінювання результативності фінансової децентралізації (коефіцієнт децентралізації видатків, коефіцієнт децентралізації доходів, коефіцієнт податкової децентралізації, індекс фінансової автономії, коефіцієнт фінансової залежності, індекс бюджетної самодостатності), що дозволило здійснити комплексний аналіз рівня фінансової автономії та бюджетної самодостатності територіальних громад (табл. 2.5-2.7, рис. 2.8-2.11). Запропонований підхід дозволив здійснити комплексний аналіз фінансової спроможності місцевих бюджетів та визначити тенденції їх розвитку в умовах трансформаційних змін економіки. Авторкою досліджено період з 2020 по 2024 рр., а також здійснено порівняння даних у розрізі областей України та проаналізовано їх динаміку (підр. 2.3., стор. 138-149, табл. 2.8-2.10, рис. 2.13-2.16). Особливу увагу приділено впливу воєнних умов на процеси децентралізації та фінансову стійкість територіальних громад.

У *третьому розділі* дисертаційної роботи авторкою обґрунтовано напрями подальшого розвитку інститутів децентралізації економічної влади в Україні. Науковим результатом дослідження є побудована авторкою економіко-математична модель (підр. 3.1. стор. 152-173). Це дозволило оцінити взаємозв'язок між показниками фінансової децентралізації та макроекономічною динамікою в Україні у період з 2020 року по 2024 рік. Отримані результати дозволили обґрунтувати можливі сценарії формування нової конфігурації економічної влади, що передбачають поєднання стратегічної ролі держави з розширенням повноважень територіальних громад у сфері управління ресурсами та розвитку місцевої економіки (підр. 3.2).

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження.

Сформульовані у дисертаційній роботі Котелевської Я. В. положення, висновки та пропозиції достатньо повно обґрунтовані на підставі особистих досліджень здобувачки та відображені у розділі колективної монографії, наукових статтях і тезах доповідей на наукових конференціях. Основні

результати проведеного дослідження повноцінно відображено у 24 наукових працях, серед яких 1 розділ в колективній монографії; 6 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 17 – тези доповідей у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у можливості їх використання законодавчими та виконавчими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування при розробці та ухваленні економічних рішень, спрямованих на зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів і підвищення фінансової стійкості та інституційної спроможності територіальних громад.

Теоретико-методологічні розробки та науково-практичні рекомендації дисертантки впроваджено в діяльність: Департаменту фінансів Одеської міської ради (Довідка № 05-12-440/1853 від 08.09.2025р.); Одеської обласної (Довідка №275/Ш від 31.10.2025р.); Шевченківської сільської ради Миколаївського району Миколаївської області (Довідка № 1181/02-30/25 від 23.10.2025р.); Запорізьким регіональним центром підвищення кваліфікації (Довідка №229/03-19 від 24.10.2025р.); ГО «Агенція регіональних перспектив» (Довідка від 05.11.2025р.). Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Акт впровадження № 1-11 від 25.11.2025 р.).

Таке широке застосування результатів дослідження Котелевської Я. В. свідчить про їх практичну значущість, наукову обґрунтованість та можливість використання у процесі формування ефективної економічної політики і розвитку інституційної спроможності територіальних громад.

Дотримання академічної доброчесності.

Дисертаційна робота Котелевської Яни Віталіївни є оригінальною та не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, запозичень, інших елементів академічного плагіату чи будь-яких інших факторів, які б могли вказувати на недотримання принципів академічної доброчесності. Із наукових праць, які були опубліковані у співавторстві, у дисертаційній роботі

використано лише ідеї, положення та висновки, які отримані авторкою особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Авторкою проведено комплексний аналіз зарубіжного досвіду децентралізації економічної влади, проте доцільно було б приділити окрему увагу питанню адаптації європейських моделей до специфіки функціонування громад у регіонах, що зазнали значних руйнувань та втратили частину економічного потенціалу внаслідок воєнних дій.

2. Науковий інтерес становлять запропоновані авторкою підходи до прогнозування ефектів децентралізації економічної влади. Разом із тим дискусійним видається питання достатності сукупності індикаторів для оцінювання довгострокових соціально-економічних ефектів децентралізації, особливо в частині врахування інвестиційних, міграційних процесів та розвитку людського капіталу.

3. Окремий науковий інтерес викликають запропоновані авторкою підходи до формування нової конфігурації економічної влади в Україні. Водночас дискусійним залишається питання забезпечення балансу між розширенням фінансової автономії територіальних громад і необхідністю збереження централізованих механізмів координації державної політики в умовах сучасних безпекових викликів.

4. Заслужовують на увагу запропоновані авторкою інструменти посилення фінансової спроможності територіальних громад, зокрема в частині розвитку цифрової інституційної інфраструктури та використання сучасних механізмів підтримки місцевого розвитку. Утім окремого поглиблення потребують питання ефективності застосування цифрових інструментів управління в системі місцевого самоврядування, а також оцінювання їх впливу на підвищення інституційної спроможності громад, рівень їх адаптивності до сучасних викликів та забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку в умовах повоєнного відновлення.

Зазначені зауваження не знижують наукової цінності дисертаційної роботи та мають рекомендаційний характер.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Котелевської Яни Віталіївни на тему «Формування та розвиток інститутів децентралізації економічної влади в Україні на сучасному етапі трансформаційних зрушень» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке виконано на високому науково-методологічному рівні, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються науковою новизною і мають практичну цінність, та за змістом, структурою відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 року (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ), а її автор, Котелевська Яна Віталіївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 Економіка.

Рецензент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інновацій
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Ірина ЧУРКІНА

ОСОБИСТИЙ ПІДПІС

ЧУРКІНА Ірина

ЗАСВІДЧУЮ

СТ. ІНСПЕКТОР ВІДДІЛУ КАДРІВ

Ришак / Т.В. Любарська

